

הכנסת מרכז המחקר והמידע

ירושלים, כ"ה בתמוז, תשע"ה
12 ביולי 2015

החינוך המקצועי-טכנולוגי

הטקסט המובא להלן לקוח מתוך מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת – "מערכת החינוך בישראל: סוגיות נבחרות בתחום עיסוקה של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת" – שהוכן לקראת עבודת ועדת החינוך, התרבות והספורט בכנסת ה-20.¹

בעשורים הראשונים של מדינת ישראל היה מעמדו של החינוך המקצועי-טכנולוגי נמוך מאוד, והוא נחשב למסלול נחות של "אין ברירה". החינוך העיוני, לעומת זאת, נחשב למסלול מכובד, המוביל ללימודים אקדמיים. תדמית זו נוצרה בין השאר משום שמיון התלמידים לחינוך המקצועי נעשה שלא על-פי רצונם ("הסללה"), ובשל הגבלת הגישה של רוב תלמידי התיב לבחינות הבגרות.

עקב הביקורת החריפה מונו בסוף שנות ה-80 ובתחילת שנות ה-90 כמה צוותים וועדות לבדיקת הנושא, ובעקבות המלצותיהם החל משרד החינוך ביישום רפורמה מקיפה בתחום, שנכללו בה ביטול של שיטת המסלולים, הרחבת הבסיס המדעי-עיוני וצמצום ההכשרה המעשית הממוקדת, וכן יתר גמישות בבחירת מקצועות ובגישה לבחינות הבגרות. הרפורמה הושלמה בשנת הלימודים תשס"ז (2006/07), והיא נועדה להקנות לבוגרי החינוך הטכנולוגי השכלה רחבה בתחומי הטכנולוגיה המבוססת על מדע, וכן יכולת ליישם את הידע הזה באופן פעיל ולהתנסות בו בלימודיהם. משרד החינוך התכוון לאמץ גישה של שינויים דינמיים כדי שיהיה אפשר להתאים את מסגרת לימודי הטכנולוגיה לצרכים העכשוויים והעתידיים של התעשייה והמשק.

על אף עמדת הגורמים המקצועיים במשרד החינוך שלפיה החינוך המקצועי-טכנולוגי מותאם כיום למקצועות עתירי ידע ולתלמידים בכל הרמות (ובכללם התלמידים החזקים ביותר), מעמדו עדיין שנוי במחלוקת. התומכים בהרחבת החינוך המקצועי, ובהם אנשי תעשייה, מדגישים את הצורך במתן הכשרה מקצועית לתלמידים עוד בזמן לימודיהם במערכת החינוך כמענה חיוני לצורכי המשק והכלכלה; מנגד, המתנגדים טוענים כי תפקידה של מערכת החינוך הוא להקנות לתלמידים תשתית של ידע וערכים ולא לכוונם למקצוע מסוים.

משרד החינוך ומשרד הכלכלה הם שני המשרדים הממשלתיים העיקריים העוסקים בהכשרה מקצועית-טכנולוגית של בני נוער בישראל ובהכנתם לעולם העבודה: משרד החינוך מופקד על יישום חוק לימוד חובה, התש"ט-1999, והאגף להכשרה ולפיתוח כוח אדם שבמשרד הכלכלה ממונה על ההכשרה המקצועית של בני נוער עובדים (מערכת החניכות). הרוב הגדול של תלמידי החינוך המקצועי-טכנולוגי (כ-92%) לומדים כיום במסגרות של משרד החינוך, ורק כ-8% מהם לומדים בבתי-ספר שבפיקוח משרד

¹ אתי וייסבלאי, אסף ויינגר, מערכת החינוך בישראל: סוגיות נבחרות בתחום עיסוקה של ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 17 במאי 2015. <http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03552.pdf>

הכלכלה.² על-פי הגדרת מבקר המדינה, מערכת החינוך המקצועי-טכנולוגי של משרד החינוך מכשירה את התלמידים לעבודה בכל רמות הטכנולוגיה והייצור (מובילי טכנולוגיה, מפעילי טכנולוגיה ועובדי כפיים), ואילו מערכת החניכות של משרד הכלכלה מתמקדת בהכשרת מפעילי טכנולוגיה ועובדי כפיים.

לאחרונה הציג משרד החינוך תוכנית בעבור החינוך המקצועי-טכנולוגי לעשור הבא (2014-2024). מיעדיה של התוכנית: הגדלת שיעור הלומדים בחינוך המקצועי-טכנולוגי לכ-50% מהלומדים (לעומת כ-40% כיום); בניית מערכת הסמכות ותעודות משמעותיות כדי שהתלמידים יסיימו עם תעודה בעלת ערך; הגדלת שיעור התלמידים המשלבים בלימודים העיוניים למידה מעשית והתנסות בעולם העבודה.³

נציין כי בשנת 2014 ניהלה ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת שני דיונים בנושא החינוך המקצועי-טכנולוגי.⁴ הוועדה הגיעה למסקנה שהחינוך המקצועי-טכנולוגי צריך להיות יעד לאומי, כלכלי וחברתי, ויש לחזק אותו כדי שיעשה משמעותי וייתן את התוצאות הרצויות. עם זאת, הוועדה הוסיפה כי שינוי דימוי הוא תהליך הדרגתי, ועל כן יש להביא לשיפור התדמית והמעמד של החינוך המקצועי כדי שייחשב מכובד ויאפשר השתכרות הולמת בעשייה נכונה, ובתוך כך לאפשר המשך לימודים לתארים מתקדמים בהנדסה.⁵

בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) למדו בחינוך המקצועי-טכנולוגי של משרד החינוך כ-147,000 תלמידים, שהיו כ-37% מכלל תלמידי החטיבות העליונות בישראל (לא כולל תלמידי הלומדים במערכת החניכות של משרד הכלכלה).⁶ במסגרות החינוך המקצועי-טכנולוגי של משרד החינוך יש כיום יותר מ-20 מגמות לימוד. כ-36% מהתלמידים לומדים במגמות הנדסיות וכ-64% – במגמות טכניות-תעסוקתיות. המגמות המובילות בשנת תשע"ד: הנדסת תוכנה (כ-14% מהתלמידים); עיצוב ואופנה (כ-11%); ניהול משאבי אנוש (כ-11%); אלקטרוניקה ומחשבים (כ-9%); חשבונאות (כ-7%).

להלן נתונים על שיעור התלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי בכלל תלמידי החטיבה העליונה במערכת החינוך:⁷

² סוגיית פיצול החינוך המקצועי-טכנולוגי לשני משרדים ממשלתיים והבעיות הנובעות מכך עולה על סדר-היום הציבורי מעת לעת. ראו לדוגמה משרד מבקר המדינה, דוח שנתי 63 לשנת 2012 ולחשבונות שנת הכספים 2011 (הדוח המלא), [הכשרה מקצועית לנוער – קשרי הגומלין בין משרד החינוך ובין משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה](#), 8 במאי 2013.

³ משרד החינוך, מצגת לוועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת בנושא: החינוך הטכנולוגי והמקצועי בישראל – תוכנית לשנים 2014-2024, 24 בנובמבר 2014.

קידום החינוך המקצועי-טכנולוגי היה אחד היעדים בתוכנית העבודה של משרד החינוך לשנת 2014. המשימות המרכזיות של המשרד בתוכנית זו: קמפיין לעידוד הבחירה בחינוך הטכנולוגי; הסברה בקרב תלמידי כיתות ט' לבחירה בחינוך הטכנולוגי; הרחבת תוכנית טו"ב (טכנאים ובגרות) לתלמידי כיתות י"ג-י"ד; שילוב תלמידי חרדים בחינוך הטכנולוגי; הרחבת התוכנית "הזנק לתעשייה" – תוכנית לקידום החינוך הטכנולוגי בקרב בני נוער בסיכון. מתוך: משרד ראש הממשלה, [ספר תוכניות עבודה לשנת 2014](#), מרס 2014.

⁴ ראו: פרוטוקול מס' 145 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 21 בינואר 2014; פרוטוקול מס' 223 משיבת ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, 7 ביולי 2014.

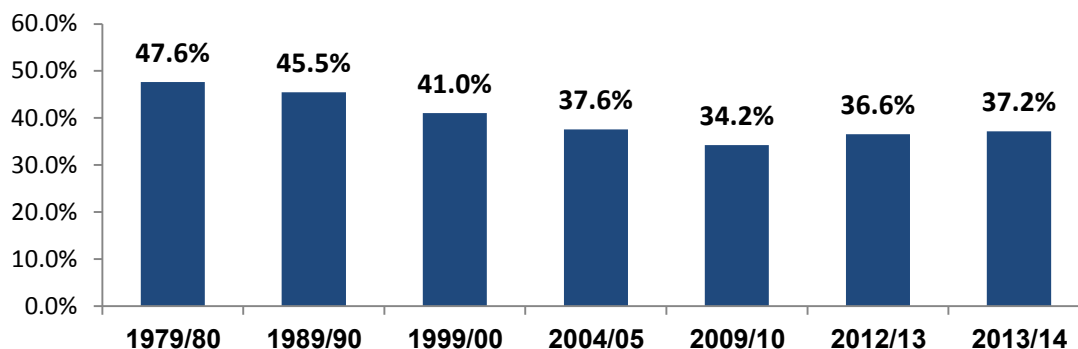
⁵ ועדת החינוך, התרבות והספורט של הכנסת, [מכתב מיושב-ראש הוועדה עמרים מצנע לשר החינוך שי פירון ולשר הכלכלה נפתלי בנט בנושא "החינוך המקצועי" \(בעקבות דיון בנושא\)](#), 7 ביולי 2014.

⁶ במערכת החניכות של משרד הכלכלה למדו בשנת תשע"ג (2012/13) כ-15,000 תלמידים. המגמות המובילות: רכב (כ-28% מהתלמידים); חשמל ואלקטרוניקה (כ-14%); מתכת (כ-13%); מינהל (כ-8%); ספרות וטיפוח החן (כ-8%).

⁷ לא כולל תלמידי הלומדים במערכת החניכות של משרד הכלכלה. מקור הנתונים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, [שנתון סטטיסטי לישראל 2014](#), לוח 8.19; נתוני שנת 2004/15 מתוך [שנתון סטטיסטי לישראל 2006](#), לוח 8.12.

תרשים 1: שיעור התלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי בכלל תלמידי החטיבה העליונה, שנים נבחרות

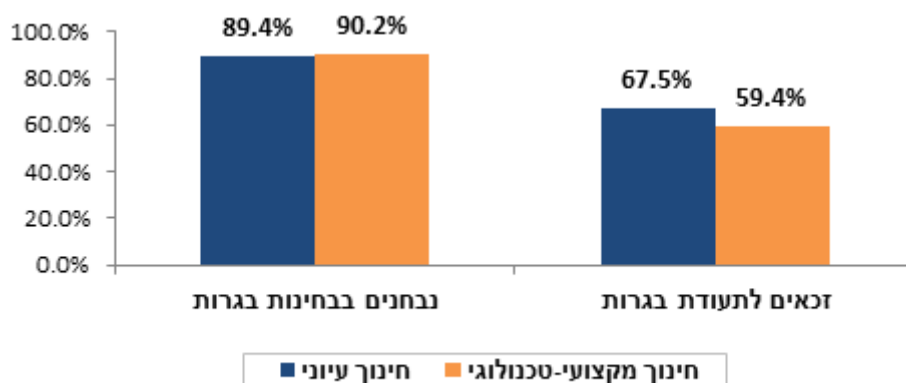

בתרשים עולה כי מאז שנות ה-80 ובמשך יותר משלושה עשורים חלה ירידה חדה בשיעור התלמידים במסגרות החינוך המקצועי-טכנולוגי של משרד החינוך בכלל התלמידים במערכת החינוך – 34.2% בשנת תש"ע (2009/10), לעומת 47.6% בשנת תש"ם (1979/80). בשנים האחרונות נעצרה מגמת הירידה ואף חלה עלייה מתונה בשיעור התלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי.

בהקשר זה נציין עוד כי שיעור תלמידי החינוך המקצועי-טכנולוגי בכלל התלמידים בחינוך העברי היה בשנת תשע"ד (2013/14) כ-35%, בעוד שיעורם בקרב התלמידים בחינוך הערבי היה כ-43%. עם השנים חלה עלייה חדה בשיעור תלמידי החינוך הטכנולוגי בחינוך הערבי, לעומת ירידה חדה בשיעור תלמידי החינוך הטכנולוגי בחינוך העברי. לשם השוואה, בשנת תש"ם (1979/80) היה שיעור תלמידי החינוך המקצועי-טכנולוגי בחינוך העברי כ-53%, לעומת כ-15% בחינוך הערבי. עם זאת, בשנים האחרונות עלה שיעור הלומדים בחינוך המקצועי-טכנולוגי בשני המגזרים.

להלן יוצגו נתונים על שיעור הנבחנים בבחינות הבגרות והזכאים לתעודת בגרות בקרב תלמידי כיתה י"ב בחינוך המקצועי-טכנולוגי לעומת שיעורם בחינוך העיוני:

תרשים 2: שיעור תלמידי כיתה י"ב הניגשים לבחינות בגרות והזכאים לתעודת בגרות לפי נתיב לימוד, תשע"ג (2012/13)⁸

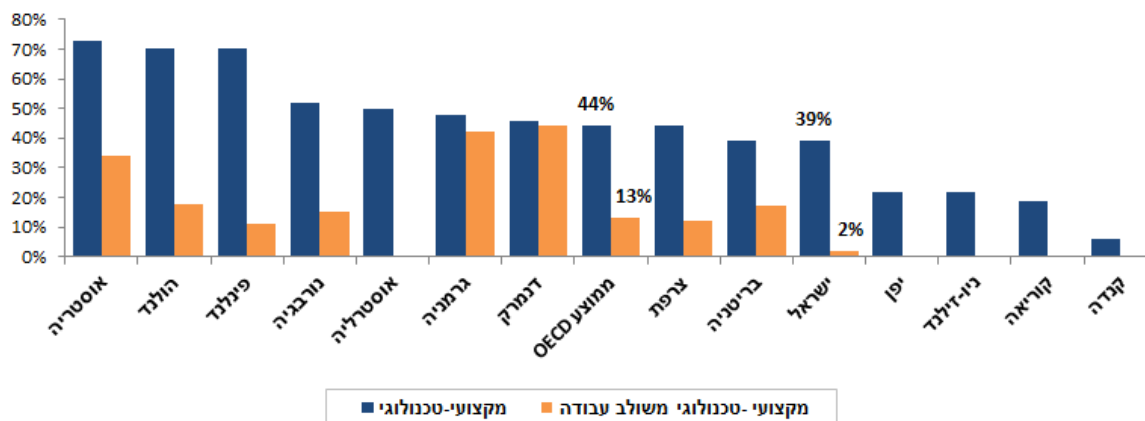
בתרשים עולה כי שיעור כמעט זהה של תלמידי כיתה י"ב ניגשים לבחינות הבגרות בשני נתיבי הלימוד, עם יתרון קל לחינוך המקצועי-טכנולוגי – 90.2% בחינוך המקצועי-טכנולוגי ו-89.4% בנתיב העיוני. לעומת זאת, שיעור הזכאים לתעודת בגרות בנתיב העיוני גדול משיעור הזכאים לבגרות בנתיב המקצועי-טכנולוגי

⁸ מקור הנתונים: משרד החינוך, [מצגת בנושא "נתוני זכאות לבגרות תשע"ג \(2013\)"](#).

– 67.5% לעומת 59.4%. יש לציין כי עם השנים הפער בין שני הנתבים בשיעור הזכאים לתעודת בגרות הצטמצם במידה ניכרת. כמו כן, לטענת משרד החינוך, המדד החברתי-כלכלי של תלמידי החינוך העיוני גבוה ביותר מ-20% מזה של תלמידי החינוך המקצועי-טכנולוגי, וגורם זה נחשב לבעל השפעה על הישגי התלמידים (ראו גם תרשים 10 בפרק הישגי התלמידים במערכת החינוך).⁹

תרשים 3: שיעור תלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי – השוואה בין-לאומית, שנת 2012¹⁰

בתרשים עולה כי שיעור הלומדים בחינוך מקצועי-טכנולוגי בישראל נמוך מהממוצע במדינות ה-OECD – כ-44% לעומת כ-39%. יש הבדל גדול יותר בשיעור התלמידים המשלבים גם עבודה במסגרת לימודיהם (מכלל הלומדים בחינוך המקצועי-טכנולוגי) – כ-2% בלבד בישראל לעומת כ-13% במדינות ה-OECD. כמו כן, המדינות המפותחות שבהן שיעור הלומדים בחינוך המקצועי-טכנולוגי גדול מזה שבארצות הברית, אירופות, ואילו ביפן, בניו-זילנד, בקוריאה ובקנדה שיעור הלומדים בחינוך המקצועי-טכנולוגי נמוך מזה שבארצות הברית. בשנים האחרונות¹¹ הצטמצם הפער בשיעור התלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי בין ישראל ובין הממוצע במדינות ה-OECD, אך הפער בשיעור התלמידים המשלבים עבודה במסגרת לימודיהם גדל. נראה כי הסיבה לכך היא הגידול בשיעור התלמידים הלומדים במסגרת החינוך המקצועי-טכנולוגי של משרד החינוך, שאינה משלבת לימודים בעבודה בשכר.

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

⁹ מתוך: רועי גולדשמידט, מידע בנושא החינוך הטכנולוגי-מקצועי, מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 23 בנובמבר 2014.
¹⁰ OECD, [Education at a Glance 2014](#), Table C1.3.

¹¹ על-פי הנתונים על השנים 2008 ו-2010.

